

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН ЗАШТИТЕ

Према *Правилнику* о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, из 2010, разликују се три нивоа насиља и сваки од њих подразумева предузимање одређених интервентних мера и активности: **на првом нивоу** активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, у сарадњи са родитељем, у смислу *циљаног* васпитног рада са одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално; **на другом нивоу**, активности предузима одељењски старешина, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу *појачаног* васпитног рада, а када то није делотворно, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру; **на трећем нивоу**, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних институција (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе. На овом нивоу обавезан је *интензиван* васпитни рад са учеником, родитељима, одељењем, као и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере. Ако је за рад са учеником ангажована и друга организација или служба, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Правилником је предвиђен одређени редослед поступања у интервенцији:

1) Проверавање сумње или откривање насиља, злостављања и занемаривања - обавља се прикупљањем информација – директно или индиректно, ради процене о даљем поступању.

2) Заустављање насиља и злостављања и смиривање учесника - обавеза је свих запослених да одлучно прекину све активности, раздвоје и смире учеснике у насиљу.

3) Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби (пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад.

4) Консултације у колективу ради разјашњавања околности под којима се десило насиље, анализирања чињеница, процене нивоа насиља и злостављања, нивоа ризика, ради предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције.

5) Мере и активности предузимају се за све нивое насиља и злостављања.

Основна мера је израда *Плана заштите*, који се сачињава за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа насиља, за све учеснике (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања). Он зависи од: врсте и тежине насиља, последица које су настале, учесника и сл. Може се планирати за појединачног ученика (Индивидуални План заштите), за групу ученика и за цело одељење (План заштите). Јако је важно да се осим за починиоца насиља (што је чешће у пракси), план креира и за ученике који се процењују као подложни трпљењу насиља, који имају смањене капацитете самозаштите или самопоштовања. Планови за починиоце насиља и оне који га трпе се разликују по садржају и квалитету интервенције, али је њихова структура, начин реализације и праћења промене готово иста. Обзиром да промене и проблеми у понашању код ученика (без обзира на то да ли трпе или врше насиље или су сведоци насиља) углавном доводе и до проблема у школском успеху, учењу, односу према наставницима и школској дисциплини (изостанци, инциденти на часовима и сл.), препорука је да се План заштите интегрише у Индивидуални образовни план, који школа/одељењски старешина формулише (према посебном правилнику) како би се ученику олакшало превазилажење ових проблема.

Када је Центар за социјални рад укључен у интервенцију на насиље у школи, План заштите се сачињава од стране Центра. У том случају (према Општем протоколу) Центар координира даљим поступањем и радом са учеником и породицом, додељује им Водитеља случаја - до остваривања циљева. Истине за вољу, то ће се најчешће дешавати када ученици крше правила школе и заједнице тако да угрожавају безбедност и долазе у сукоб са законом. Школа тада сарађује у прикупљању информација, креирању и реализацији плана у мери и на начин који је дефинисан планом. У неким ситуацијама Центар, као координатор интервенције према Општем протоколу, може проценити да школа не може много да помогне у интервенцији и раду на промени понашања код ученика, па ће се реализација и праћење промене одвијати у већој мери ван школе. Планом

треба да се дефинише начин и динамика праћења промене код ученика укључених у план, као и размена информација између центра и школе.

Када центар није директно укључен у интервенцију на насиље и рад са учеником и породицом, а то се обично дешава када је насиље другог нивоа у питању, План заштите креира школа, прати његову реализацију, ревидира и усмерава промену код ученика новим циљевима и исходима. Тада је јако важно да се паралелно сачини план интервенције/промене за оне који крше правила/чине насиље и за оне који га трпе, не успевају да се сами заштите, ћуте о томе шта им се дешава, испољавају страх и неповерење према вршњацима и одраслима .

План заштите садржи:

1. Дефинисан кључни проблем
2. Дугорочне и краткорочне циљеве са очекиваним исходима
Добра стратегија подразумева израду листе приоритетних проблема, на основу које се утврђују дугорочни циљеви, до којих се стиже реализацијом краткорочних циљева, применом одговарајућих метода и интервенција.
3. Интервенције/нова понашања којима се остварују циљеви:
 - краткорочан план тј. редослед активности за промену конкретног понашања, које је издвојено као приоритетан задатак
 - врсте и методе васпитног рада са учеником/ученицима, план активности са родитељима, план рада са одељењем на пружању подршке ученику/ученицима који раде на промени понашања,
 - бихејвиорални уговор са учеником/ученицима - уговор о прихватању заједнички донетог краткорочног плана за промену понашања (доноси се по потреби, према процени школског тима и ученикаж; циљ је да се осигура реализација плана и примењује се када је неопходан овакав вид контроле)
4. Актере који ће све то заједно са дететом реализовати
 - носиоци активности и начин њиховог ангажовања (директан, индиректан)
 - начини укључивања(стално, повремено..) родитеља, других наставника, ученичког парламента и савета родитеља, органа управљања школе (по потреби);
 - ко из одељења и како подржава поновно укључивање свих учесника насиља у одељенску заједницу (какову подршку добија онај ко је трпео насиље, а какву онај ко га је начинио)
5. Временску динамику реализације
 - рокове, динамику и фреквенцију понављања
 - начине праћења промене од стране одраслих (одељенског старешине, психолога/педагога, родитеља) и од стране ученика

Да би се индивидуални циљеви јасно описали, важно је набројати све кораке потребне да дете научи предложену вештину а такође се предвиђа и временски интервал потребан за постизање индивидуалног циља (обично се дугорочни циљеви дефинишу у мањим корацима који могу да се постигну за 1 до 3 месеца).

План сачињава школски тим за заштиту заједно са одељењским старешином, психологом/педагогом, директором и родитељем, а по потреби и са другим надлежним организацијама и службама. Када тим за заштиту процени да постоји потреба да се, осим појачаног или интензивног васпитног рада са учеником, прилагоди и образовни рад, предложиће стручном тиму за инклузију да припреми индивидуални образовни план.

Планира се (обавезно) уз учешће појединачног ученика на кога се план односи, план мора бити у складу са његовим развојним могућностима. Када се ради план за одељење, укључују се представници одељења, ученичког парламента, као и главни учесници у насиљу.

КОРАЦИ У ИЗРАДИ ПЛАНА ЗАШТИТЕ¹

Приликом дефинисања приоритета на којима се базира План заштите за појединог ученика, препоручује се коришћење *Упитника снага и тешкоћа (SDQ)*. Овим *Упитником* се веома ефикасно процењује степен присуства одређеног проблема, значај тегоба кроз дужину њиховог трајања, области функционисања особе у којима се испољава и степен утицаја тегоба на самог ученика и на његово окружење. Обзиром да га попуњава одрасли, а то може бити одељенски старешина, родитељ и било која особа која познаје дете/ученика а има важну улогу у његовом животу, као и само дете /ученик, овај упитник омогућава стицање слике о понашању детета/ученика из угла различитих особа које га познају, из угла различитих контекста и ситуација у којима он функционише. Такође омогућава да се упореде слике о детету/ученику добијене од стране других са његовом сопственом сликом о себи. То је добро јер појашњава поља у којима евентуално долази до конфузије и самим тим указује на поља деловања васпитним радом и Планом за промену понашања.

Први корак: Избор најважнијег проблема

Иако ученик може да ставља акценат на различите проблеме, најчешће примарни проблем изађе на видело (2-3 примарна проблема), мада и се секундарни проблеми могу евидентирати. Обично је, за одређено време, фокус Плана на једном приоритетном проблему. На њему се директно ради, уз редовну ревизију плана од стране тима.

Ако дете, својим понашањем, представља опасност за друге, треба да буде под појачаним надзором један-на-један од стране одраслих, док се не процени да је ризик стабилизван. Овакво понашање треба да буде једно од почетних приоритетних проблема у Индивидуалном плану заштите. Неки други проблеми ће морати да буду остављени са стране, као мање хитни у датом тренутку. Ефикасан план заштите се, у одређеном периоду, може бавити само једним или највише са 2-3 примарна проблема (до следеће ревизије), иначе ће изгубити свој фокус и ефикасност. Са појашњавањем слике о проблемима конкретног ученика (узроци, последице, могућности кориговања), постаје све битније да одговорни за остваривање и праћење плана заштите (одељенски старешина и школски тим) уважавају мишљење ученика. Мотивација конкретног детета/ученика да учествује и сарађује у реализацији плана, зависи од тога колико се план бави његовим приоритетним потребама и проблемима.

Други корак: Дефиниција проблема

Сваки појединац испољава јединствене нијансе у испољавању «проблематичног» понашања и манифестацијама проблема у његовом животу. Зато, сваки проблем на коме се ради захтева специфичну дефиницију, формулацију или вербализацију, у складу са тим како се манифестује код конкретног ученика. Важно је да се опсервира понашање ученика (током бар једне или две недеље), да се прати учесталост, интензитет и дужина проблематичног понашања, да се добије “база” тј. базична мера проблематичног понашања, од које се почиње у дефинисању проблема, а потом у постављању циљева и исхода очекиване промене.

Трећи корак: Одређивање дугорочног циља/промене

Следећи корак у изради плана заштите је постављање јасног циља за решавање одабраног проблема (McInnis et al., 2002). Дугорочни циљеви морају бити јасно формулисани, тако да дете у сваком тренутку зна шта се од њега очекује, тј. шта треба да постигне променом. Ови циљеви не треба да буду формулисани у мерљивим терминима, већ као жељена визија, вредност којој се тежи. Такође, важно је проценити коју је потребу задовољило дато проблематично понашање и размотрити како би та потреба могла да се задовољи на конструктивнији и просоцијалан начин. Уместо на проблематично понашање које треба да се смањи или укине, боље је да се План фокусира на то које вредности, па онда и понашање, дете/ученик треба да усвоји.

¹ Приређено према необјављеном материјалу: Кутлешкић, Стојковић, Павловић, Петровић, Ширкић, 2009

Четврти корак: Одређивање краткорочног циља/промене

Насупрот дугорочним, краткорочни циљеви морају бити дефинисани тако да се могу мерити на нивоу понашања. Мерљиви показатељи се могу дефинисати ако се пође од базичне појаве проблематичног понашања, то јест од почетне мере. Затим, краткорочни циљеви се везују за нове вештине/нова понашања, које дете/ученик треба да научи и за које се и одређују у мерљиви показатељи за праћење промене: колико пута, током недеље, или који проценат (нпр за 50%) и колико често нове вештине или понашање треба да се примене или испоље. Мора бити јасно када је ученик постигао постављене циљеве, када је успоставио жељено, планирано ново понашање.

Сваки краткорочни циљ треба да буде развијен као један од корака у достизању дугорочног циља, промене. У суштини, о овим циљевима се може размишљати као о серијама корака који ће, када се остваре, резултирати достизањем дугорочног циља. Требало би да постоји бар два краткорочна циља за сваки проблем, али одељенски старшина може конструисати онолико колико је потребно. Рокови за достизање циља треба да буду постављени за сваки краткорочни циљ. Нове циљеве треба додавати у плану онанко како промена понашања напредује. Када сви краткорочни циљеви буду достигнути ученик ће успешно решити свој проблем. Праћење дететовог/учениковог напретка треба да се одвија свакодневно и/или недељно од стране одељенског старешине и других чланова школског тима. Ревизија Индивидуалног плана заштите са тимом, углавном се врши на месец дана, по потреби и чешће.

Пети корак: План активности за промену понашања

Овде се мисли на активности којима се мења одређено проблематично понашање, а које су Планом заштите осмишљене тако да помогну ученику у достизању промене. Бар једна интервенција/промена понашања дефинише се за сваки краткорочни циљ. Ова промена се претвара у конкретан дневни план понашања којим се предвиђа када, у којим кризним и провокативним ситуацијама ће се «вежбати» ново, промењено понашање.

На пример ако је као проблематично понашање дефинисано да ученик реагује агресивно према противничким играчима у ситуацијама када губи у игри (нпр. у фудбалу) и то тако да га удара и назива погрешним именима, онда је дугорочни циљ усвајање вредности и уверења да је губљење у игри добар изазов да се усаврши вештина потребна за ту игру. Као краткорочни циљ дефинисано је: да Н.Н. за месец дана научи како да љутњу због губитка у игри испољава на начин којим не повређује ни себе ни друге.

Планом активности је предвиђено: да сваког дана бар једном у току дана одигра са неким од другара или укућана *Човече не љути се*, да сваки пут када изгуби оптрчи 5 кругова око места на коме је играо и потом честита победнику, а сваки пут када сам победи, да честита суиграчу на фер игри.

Води се евиденција од стране ученика и суиграча о реакцијама током недеље дана, извештава се одељенски старшина и школски тим и ревидира се план заштите.

Ако ученик не постигне промену у понашање на овај начин, и даље испољава старе обрасце који нису просоцијални, план се ревидира – додају се нове активности.

Карактеристике Индивидуалног плана заштите

1. заснива се на социо-психо-педагошко-здравственим параметрима (т.ј., формулацији)
2. прилагођен је потребама и капацитетима детета (индивидуализација приступа)
3. реалан је (циљеви су остварљиви).
4. користи се партиципативни приступ (у изради и реализацији плана активно учествују и дете и родитељи)
5. акценат се ставља на дете/ученика, а не на особље школе
6. прави равнотежу између фактора ризика (симптоми, проблеми) и заштит. фактора (потенцијали, снаге и капацитети).
7. план је еластичан и динамичан (подложен променама, надоградњи, допуни, корекцији, у складу са тренутним потребама и стањем детета)
8. повезује различите области (усвајање просоцијалних вештина, унапређивање и развијање квалитетних породичних релација, образовање и здравствено стање).

ПРИМЕРИ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА

За ученике који трпе насиље	За ученике који крше правила/врше насиље
Развијање вештина емпатијске комуникације са вршњацима	Развијање емпатијске комуникације у комуникацији са вршњацима и одраслима
Развијање самопоуздања и самопоштовања	Поштовање савета одраслих и обраћање за помоћ приликом решавања проблема
Већа опрезност и позитивна селекција у избору другова/партнера	Прихватање и поштовање правила понашања
Развијање вештина за препознавање ризичних ситуација	Боља контрола импулсивности и агресивних испада
Успостављање поверења у себе за тражење помоћи и поверавање у случају изложености насиљу	Боље разумевање и уважавање вршњака који имају одређене специфичности
Развијање осетљивости и самоувида у сопствене слабости у самозаштити	Развијање осетљивости за проблеме других и емпатије
Усвајање вештина за успостављање, очување и неговање пријатељских односа са вршњацима	Веће стрпљење при задовољавању и усклађивању потреба и жеља са објективним могућностима
Јачање поверења према одраслима	Успостављање радних навика
Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању задатака	Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању задатака
Развијање самокритичности и критичног сагледавања односа међу вршњацима	Развијање самокритичности и одговорности, доследност у прихватању и поштовању вредности
Мотивација за учење и успех	Мотивација за учење и прихватање неуспеха
Унапређивање породичних односа и комуникације	Формирање и развијање хигијенских навика
Доследност у прихватању и поштовању вредности	Унапређивање породичних односа и комуникације,
Већа аналитичност и одлучност при доношењу одлука (стани-размисли, анализирај-одлучи-реагуј)	Већа опрезност и аналитичност при доношењу одлука (стани-размисли, анализирај-одлучи-реагуј)

Пример Плана заштите/плана активности за промену понашања

Дефинисање приоритетног проблема: ученик понавља насилно понашање/агресивне испаде према другим ученицима

Могући дугорочни циљеви:

- Значајно смањити учесталост и интензитет напада беса и насилног/агресивног понашања.
- Да дете научи да изрази своја осећања на конструктиван начин не повређујући друге особе
- Да се благовремено обрати за помоћ и савет
- Да научи да боље контролише импулсе и самоиницијативно преузима интервенције
- Боља контрола стресних и провокативних ситуација
- Разрешити суштинске конфликти који доприносе појављивању насилног или агресивног понашања.
- Показати значајан напредак у способности слушања и емпатије на мисли, осећања и потребе других.

Први краткорочни циљ: Пристанак детета на безбедно понашање, тј. да ће применити стратегије за контролу беса и тражити подршку од других, када је у кризи.

Рок за реализацију: Уговор се пише одмах, прати се од стране одређеног особља, свакодневно, док криза не прође.

Могуће интервенције:

- Сачинити писани високо-индивидуализовани уговор са дететом, за безбедност, у којем се одређују конкретни кораци који се предузимају да се спречи насилно понашање.
- Појачан надзор (контрола)
- Одвајање од остале деце на одређено време

- Интензивнији индивидуални рад

Други краткорочни циљ за истог ученика (предлози):

- Да препозна и јасно дефинише ризичне ситуације, које су „окидач“ агресивног понашања и да предузме неку од интервенција у договору са одељенским старешином.
- Да препозна и вербализује како проблеми са контролом беса негативно утичу на њега и друге.
- Да идентификује и вербализује своје незадовољене потребе које стварају осећај незадовољства, напетости, узнемирености
- Да идентификује ирационална уверења или штетне мисли које доприносе појави деструктивног или насилног/агресивног понашања
- Да идентификује своје стратегије за контролу беса (нпр. избројаћу до 10, зажмурићу, удахнућу дубоко-издахнути полако, рећи ћу „стоп“, упалићу црвену лампицу у глави...)
- Да идентификује осећања која су повезана са занемаривањем, злостављањем, напуштањем (ако је тога било). Да вербализује како су страхови, осећање несигурности или друга болна осећања повезана са његовим насилним/агресивним понашањем

Рок за реализацију: месец дана, у складу са капацитетима клијента.

Методe рада са учеником :

1. Интензивни индивидуални разговори:
 - препознавање раних знакова (нпр., умор, мишићна тензија, црвенило у лицу, непријатељске опаске, итд.) као знакова фрустрације, иритираности
 - идентификовање породичних проблема који доприносе насилном/агресивном понашању
 - истражити периоде када је дете демонстрирало добру контролу беса; размотрите одговоре и поткрепите позитивне копинг стратегије које је он/она користио/ла да увежбава само-контролу и спречи агресивне импулсе.
 - подстакните ученика да уместо осветом или одмаздом кроз насиља, разреши конфликт користећи про-социјалне стратегије: идентификовање проблема, листање решења, избор, процена исхода...
 - подржати дете/ученика у изражавању осећања
 - дозволите да плаче , подучите га о лековитости плакања (тј; омогућите да изрази тугу, да ублажи бес и помозите да се смири након плача)
 - помозите му да повеже своје болне емоције (нпр; депресију, анксиозност, страх, беспомоћност итд) и изливе беса или насилног/агресивног понашања
 - испитајте три инцидента у којима је ученик изгубио контролу над реакцијом беса (у време болних емоција) и испитајте како би могао да изрази те емоције на адекватнији начин
 - размотрите три примера/ситуације беса из учениковог дневника
 - испитајте искуство и доживљај одбацивања од стране вршњака, могуће узроке (нпр; непријатељство према њима, преосетљивост на задиркивање, лоше социјалне вештине итд.)
2. Вођење дневника:
 - попис искуства одбацивања и/или конфликта са вршњацима у прошлости
 - анализа ситуација у којима агресивно понашање, на било који начин, повређује друге
 - формирање листе за само-праћење (код куће или у школи) - за ефикаснију контролу беса
 - обухватна листа свих мета и узрока беса (особе и ситуације које стварају јако осећање беса)
3. *Писмо за опроштај* : онеме према коме је ученик испољио бес, у следећој сеанси прегладајте писмо и разговарајте о томе шта даље са писмом (као корак ка реституцији и преузимању одговорности за своје понашање)
4. Тајм-аут/ Вежбе опуштања / дубоко дисање:
 - технике за савладавање осећаја фрустрираности
 - прогресивна мишићна релаксација и вођена фантазија - за смиривање и смањење интензитета осећања беса
 - Технике решавања проблема: за и против, *праћења мисли* да би смањио изливе беса („шта мислим, а шта ми се дешава“), стратегије за конструктивно решавање конфликта са вршњацима

5. Технике/Вежбе за усвајање нових образаца понашања и вештине само-контроле:
 - изражавање беса кроз алтернативне активности, посебно осмишљене за ту намену (у терапији игром или кроз музику, ликовно стваралаштво),
 - изражавање беса кроз контролисану, уважавајућу вербализацију и прихватљиво понашање („јак сам љута/побесним када видим, чујем, урадим, помислим....дође ми да.....а уствари желим/треба ми.....“)
 - техника *праћења мисли* помаже откривању мисли које доприносе појави насилног/агресивног понашања (нпр; ирационално уверење да је агресија прихватљив начин супротстављања задиркивању, задовољења потреба или избегавања забране); замените ове ирационалне мисли рационалним (нпр. постоји начин да се бес и незадовољство искаже без агресије/насиља и свако може то да научи ако се потруди)
 - вербализовање "ЈА" поруке, идентификовање незадовољених потреба, изражавање својих потреба и осећања другим важним особама (да би се проредило задиркивање или оптуживање)
 - анализа осећања особа које је ученик повредио
 - суочавање са изјавама у којима окривљује друге за свој губитак контроле и неуспех да прихвати одговорност за своје насилно/агресивно понашање
 - ангажовање у друштвеним активностима (за повећање самопоштовања)
 - успостављање контроле и/или моћи на начине који су прилагођени узрасту: рад у ђачком парламенту, спортска такмичења, уместо застрашивањем и малтретирањем других
 - упутите дете/ученика да нацрта слике три догађаја или ситуација које обично изазивају бес, размотрите актуелне мисли или осећања након тога понудите ученику да одсвира или отпева своју омиљену песму у којој се изражава бес
6. Игре улога: моделовање вербализације протагониста у игри улога - за изражавања беса на контролисан начин
7. Писани, високоиндивидуализовани уговор, са фокусом на стимулисање боље контроле беса

Интервенције/активности за промену понашања

Уколико постоје капацитети у школи (едуковани наставници, психолози/педагози) јако је корисно током реализације плана заштите едуковати дете/ученика који испољава насиље, као и његово одељење, о природи агресивности и насилног понашања. Очекивани исходи плана заштите и активности/интервенције за ученика могу бити:

- препознаје и јасно дефинише ризичне ситуације, које су „окидач“ агресивног понашања
- умеда развија стратегије за избегавање и стабилизацију ризичних ситуација
- зна да анализира ситуације у којима је његово агресивно понашање, на било који начин, повредило друге особе
- зна своје незадовољство да изражава на социјално прихваћен начин, уз адекватну вербализацију и гестикулацију

Интервенција/активности за унутрашњу мрежу заштите у школи (за одељенског старешину и остале чланове школског тима, родитеље, ученике):

- ✓ Успоставити и доследно примењивати јасан, узрасту и ситуацији примерен, систем стимулативних и дестимулативних мера, увек када се ученик уздржи/испољи, вербалну или физичку агресивност
- ✓ Плански учити ученике у одељењу/школи ефикасним вештинама комуникације и асертивности да би се бес изражавао на контролисан начин и да би задовољавали своје потребе кроз конструктивно понашање
- ✓ Подстицати ученике са проблемима у понашању као и ученике који не успевају да се сами заштите од насиља, да користе листу за само-праћење (код куће или у школи) да би развио ефикаснију контролу беса/самозаштите; то се реализује тако што ученик сам изабере конкретно понашање које хоће да промени/унапреди (нпр., да игнорише задиркивање или називање погрдним именима, да тражи помоћ, да се тражи подршку вршњака уместо да "експлодира" на часу када је фрустриран, итд.) и прати промену користећи формулар који сам попуњава
- ✓ Осмислити систем награђивања и/или бихејвиорални уговор за ефикасно праћење успеха у контроли беса
- ✓ Осмислити и применити бихејвиор менаџмент програм/програм за кориговање понашања код куће и/или у школи који је усмерен на специфична просоцијална понашања (нпр., бити асертиван, не агресиван, избећи сукоб, прићи другима поштовањем и топлином, итд.). Нпр. *програм економије жетона*: за свако позитивно понашање ученик осваја 1 жетон; дефинишу се привилегије у односу на број освојених жетона, на пример 5 жетона даје право ученику да уведе ново

правило за све или да дефинише правила фер-плеја и сл.; овај програм се примењује све док се понашање не коригује, поново не успостави самопоштовање и прихваћеност у заједници

- ✓ Уједначити са другим наставницима праћење напретка у промени код ученика - евидентирају када ученик демонстрира добру контролу беса, похвале га, препознају коју је стратегију користио за контролу беса и искажу повратну информацију о томе уз уважавање уложеног труда
- ✓ Заједно са колегама маркирати специфичне ситуације или догађаје у одељењу/школи који рутински воде ка експлозивним испадима или агресивном понашању ученика (нпр. оцењивање). Развити на нивоу школе ефикасне стратегије за контролу беса и толеранцију на фрустрације и неуспех, развити мере објективног оцењивања и редовног извештавања о постигнутим резултатима,
- ✓ Избегавати ситуације у којима се наставник са учеником или родитељима «бори» за моћ, избегавати свађе и аргументације које доводе до ескалације беса било које стране
- ✓ У школи успоставите подржавајућу атмосферу за учење техника за решавање проблема и конфликта на конструктиван начин, како бисте умањили ризике за појаву беса.

ПРИЛОГ 6.

ФОРМУЛАР ЗА ИНДИВИДУАЛНИ ПЛАН ЗАШТИТЕ (испуњава одељенски старешина/васпитач)

Лични подаци о ученику/детету

Име/презиме: _____ Датум рођења: _____

Одељенски старешина: _____ Одељење: _____

Датум: _____

Општи утисак о понашању ученика у школи (испуњава одељенски старешина на основу својих запажања и запажања других наставника, користећи резултате из Упитника снага и тешкоћа - SDQ)

Капацитети/снаге детета који се могу користити као ослонац (испуњава одељенски старешина):

Листа испољених проблема у понашању ученика:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Одељенски старешина и ученик заједно бирају 1 или 2 приоритетна проблема на чијем унапређивању желе да раде.
Изузетно је важна мотивација и вољност ученика, па је треба поштовати приликом одређивања приоритета.

ПЛАН ЗАШТИТЕ ЗА УЧЕНИКА/ПЛАН ЗА ПРОМЕНУ ПОНАШАЊА

1. Дефиниција приоритетног проблем (описати конкретно понашање и последице):

Процена озбиљности испољеног понашања према нивоима насиља (заокружити број):

1	2	3
ниво насиља	ниво насиља	ниво насиља

2. Дугорочни циљ и исход (навести знања, вештине и вредности, као и жељено понашање):

3. Краткорочни циљ и исход (јасан опис прве жељене промене у понашању - вештине и вредности које ученик/дете мора да усвоји):

Очекивани исход: _____

4. Интервенције/нова понашања којима се остварују циљеви - оперативни план :

След активности /нових понашања	Улога одељенског старешине	Улога предметног наставника, психолога/педагога...	Улога родитеља	Улога вршњака из одељења	време реализације
1.					
2.					
3.					
4.					